
Türkiye’de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi

Rapor Özeti

©2020 UN Women. Tüm hakları saklıdır.

UN Women Türkiye yayınıdır.

Yazar: Dr. Yasemin Kalaylıođlu

Katkı veren yazarlar: Arif Mert Öztürk, Gözde Bingüler Eker

Bu yayın, COVID-19 salgınının Türkiye'deki kadın ve erkekler üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerine yönelik toplumsal cinsiyet değerlendirmesini içermektedir. Araştırmanın saha çalışması, UN Women Türkiye liderliğinde, SAM Araştırma Danışmanlık A.Ş. tarafından 18 - 25 Nisan tarihleri arasında 1.508 kadın ve erkekten oluşan temsili örneklem ile telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir.

"Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi" araştırması, İsveç'in İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) aracılığıyla verdiği destek ile hayata geçirilmiştir.

Bu yayında dile getirilen görüşler yazar(lar)a ait olup, UN Women, Birleşmiş Milletler, ilgili organizasyonları ya da İsveç'in görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İlk kez 2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde bildirilen Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) salgını, 2020 Mayıs sonu itibarıyla tüm dünyaya yayılmıştır. 31 Mayıs 2020 tarihinde, dünya genelinde doğrulanmış vaka sayısı 6.255.136'ya ulaşırken¹ Türkiye'de doğrulanan vaka sayısı 163.942 olmuştur².

COVID-19, sadece bir salgın hastalık değildir. Salgının kadınlar üzerinde ciddi ekonomik ve sosyal etkileri de bulunmaktadır. Daha önceki krizlerde olduğu gibi, bu krizin de kadınların işgücü piyasasındaki hâlihazırda dezavantajlı konumunu daha da kötüleştirilmesi, karşılıksız bakım emeğini ve ev işi yükünü artırması, toplumsal cinsiyete dayalı çeşitli şiddet türlerinin daha yaygın görülmesine neden olması ve buna yönelik müdahalelerin etkilerini azaltması beklenmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), COVID-19 nedeniyle dünya genelinde 25 milyon kişinin işini kaybedeceğini öngörmektedir. Bu bağlamda kadınlar en hassas konumdaki gruplar arasında yer almaktadır.³

BM Kadın Birimi (UN Women), COVID-19 salgınına yönelik siyasi ve ekonomik müdahalenin yanı sıra bu müdahalenin kadınları ve kız çocuklarını nasıl etkilediğini yakından izlemektedir⁴. COVID-19 krizi bağlamında, toplumsal cinsiyet eşitliği temeline dayalı müdahaleleri arttırmak amacıyla, dünyanın dört bir yanındaki paydaşlarıyla iş birliği içinde çalışmaktadır. Kısa, orta ve uzun vadeli müdahaleler ve toparlanma çabaları, krizin kadın ve erkekler açısından farklı sonuç ve deneyimler oluşturduğuna ilişkin bir anlayışa dayandırılmalıdır. Bu müdahaleler, toplumsal cinsiyete duyarlı ulusal toparlanma stratejileri ve planları ile desteklenmelidir. Öte yandan, toplumsal cinsiyete ilişkin veri ve analizler sistematik olarak toplanmamakta ve kullanılmamaktadır. Caroline Criado Perez'in "Görünmez Kadınlar [Invisible Women]" adlı kitabında bahsettiği üzere, bilimsel dergilerde Ebola ve Zika salgınlarının etkisiyle ilgili yaklaşık 29 milyon makale yayımlanmış olmasına rağmen bunların yüzde birinden de daha azının salgınların toplumsal cinsiyet açısından etkilerine odaklanmaktadır.

BM Kadın Birimi, gerçekleştirdiği hızlı toplumsal cinsiyet analizi ile, COVID-19 krizinin Türkiye'de kadınlar ve erkekler açısından yarattığı sonuçlara ilişkin daha doğru bir tablo sunmayı, kadınlar ve erkeklerin değişen ve farklı ihtiyaçları ile çeşitli önceliklerini ortaya koymayı ve toplumsal cinsiyete duyarlı, etkili kararlara ve müdahalelere yön vermeyi amaçlamaktadır. Analiz, Türkiye nüfusunu temsilen 15 yaşından büyük 1.500 kadın ve erkekte oluşan örneklem ile gerçekleştirilen telefon anketlerine dayandırılmaktadır. Anket çalışması 18 – 25 Nisan tarihleri arasında, Türkiye'de COVID-19 salgını nedeniyle haftalık ölüm vakalarının günlük ortalamasının zirve yaptığı hafta yürütülmüştür. Anketler, SAM Araştırma ve Danışmanlık A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında salgın hakkında sahip olunan bilgi, istihdam durumunda ve hane kaynaklarında değişim, ev ve bakım işlerinin bölümü, sağlık sorunları, temel hizmetlere erişim, ayrımcılık ve ev içi şiddet ile ilgili bilgi alınmıştır.

Söz konusu değerlendirme, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) aracılığıyla İsveç'in finansal desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

---

¹ John Hopkins COVID-19 Vakaları Bilgi Tablosu, 31/05/2020

² <https://covid19.saglik.gov.tr/>, 31/05/2020

³ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf

⁴ <https://data.unwomen.org/resources/covid-19-emerging-gender-data-and-why-it-matters>

Araştırmanın Yapıldığı Dönemde Ülke Bağlamı

Araştırma, salgın nedeniyle vakaların zirve yaptığı dönemde gerçekleştirilmiştir. Beklendiği üzere, araştırma sonuçları; bireyler, aileler, işverenler ve hükümet tarafından salgına müdahale etmek için alınan önlemler ve kontrol tedbirleri de dâhil olmak üzere atılan adımlardan etkilenmiştir. Aşağıdaki bölümde, bu önlemlerden bazıları açıklanmaktadır.

Araştırmayla ilgili saha çalışmasının yapıldığı dönemde, vaka sayısına ilişkin günlük bilgiler (cinsiyete göre ayrıştırılmamış) Sağlık Bakanı tarafından sağlanmıştır. Enfeksiyon bulaşma ve hastalıktan korunma yolları konusunda farkındalık yaratmak amacıyla geleneksel medya ve sosyal medya üzerinden kapsamlı bilgilendirme kampanyaları düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, 2020'nin Nisan ayında, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile tüm bireylere (yasal statülerine bakılmaksızın) COVID-19 testine ve tedavisine ücretsiz erişim olanağı sunulmuştur.

İçişleri Bakanlığı, 3 Nisan'da İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep'in yanı sıra Zonguldak'ın da aralarında bulunduğu 30 büyükşehir belediyesine, 15 gün süreyle kara, hava ve deniz yoluyla girişi ve çıkışı yasaklamıştır. Bu uygulama, 1 Haziran'da yürürlükten kaldırılana kadar, Nisan ve Mayıs aylarında dört kez uzatılmıştır. 2020 Nisan ayının başında 20 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük vatandaşlar için sokağa çıkma yasağı başlatılmıştır. İçişleri Bakanlığı, 11 Nisan'a denk gelen hafta sonu 31 ilde tüm vatandaşlar için 2 günlük sokağa çıkma yasağı ilan etmiş ve bu sokağa çıkma yasakları 31 Mayıs'a kadar devam etmiştir.

16 Mart 2020 tarihinde COVID-19 salgınının yayılmasını önlemek amacıyla anaokullarının yanı sıra ilkokuldan üniversite düzeyine kadar diğer tüm eğitim kurumları kapatılmıştır ve 23 Mart'ta uzaktan eğitim uygulaması başlatılmıştır. Öte yandan, çalışan anne babaların evde çocuk bakımı için en yaygın olarak kullandığı yöntemler (aile büyükleri ve ücretli bakıcılar tarafından bakım sağlanması), sağlıkla ilgili kaygılar ve 65 yaşın üzerindeki kişilere uygulanan sokağa çıkma nedeniyle uygulanamaz hâle gelmiştir⁵.

Mart ayının başında hükümet, yoğun talep ve fiyat artışları nedeniyle yüz maskelerinin ithalat ve ihracatını düzenlemeye başlamıştır. 4 Nisan'da marketler, yerel pazarlar ve iş yerleri gibi kamusal alanlarda maske takılması zorunlu hâle getirilmiştir. Bu tarihten sonra, Sağlık Bakanlığı, her hafta PTT aracılığıyla 20-65 yaş arası vatandaşlara 5 maskenin ücretsiz olarak dağıtılacağını duyurmuştur. Bu uygulama, 8 Mayıs'a kadar devam etmiştir. 8 Mayıs'ta, Ticaret Bakanlığı; maskelerin marketlerde, eczanelerde ve tıbbi malzeme satan dükkânlarda 1 TL'den satışa sunulacağını duyurmuştur.

COVID-19 krizine karşı alınan ekonomik tedbirler kapsamında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 1 Nisan'da hazine arazilerinden alınacak kira bedellerini 6 ay süreyle ertelemiştir. Aynı gün, Merkez Bankası, ürün ve hizmet ithalatçılarının finansmana erişimini arttırmak ve istihdamı desteklemek için 60 milyar TL tutarında reeskont kredi programını açıklamıştır. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 8 Nisan'da, küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ'leri) hedef alan bir destek paketi kapsamında, ücretsiz izin alan çalışanların maaşlarının ödeneceğini duyurmuştur. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal destek

---

⁵ Memiş, E, Kongar E. "Türkiye'de Kreşlerin Kapatılmasının Ebeveyn Çocuk Bakımı Üzerindeki Potansiyel Etkisi" (Mayıs 2020)

programının ikinci aşamasında 2,3 milyon aileye 1.000 TL ödeme yapılacağını bildirmiştir. Sosyal destek programının ilk aşamasında ise 2,1 milyon aileye maddi destek sağlanmıştır.

17 Nisan'dan itibaren, iş güvencesi olmayan vatandaşları korumak ve krizin ekonomi üzerindeki etkilerini hafifletmek amacıyla üç aylık işten çıkarma yasağı uygulamaya konmuştur. 15 Mart itibarıyla işten çıkarılan veya ücretsiz izne çıkarılan ve işsizlik maaşı almaya hak kazanamayan kişilere hükümet tarafından günlük 39,24 TL ödeme yapılacağı duyurulmuştur. Ayrıca, salgından etkilenen işletmelerde çalışan personel maaşlarının %60'ının hükümet tarafından karşılanacağı açıklanmıştır.

21 Nisan'da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen bilgilere göre, koronavirüs salgınından kaynaklı çalışma saatlerinin azalması nedeniyle, toplam 268.717 işletme, 3,44 milyon işçinin maaşlarının bir kısmını karşılamak amacıyla kısa süreli çalışma ödeneğine başvurmuştur. Hazine ve Maliye Bakanlığı da 20 Nisan itibarıyla esnaf için 10,8 milyar TL fon tahsis edildiğini, 56,9 milyar TL'lik desteğin ise sanayicilere sağlandığını bildirmiştir. Esnaf destek paketi için toplam 501.450 işletme başvuruda bulunurken kredi alanların sayısı 335.721'e ulaşmıştır.

COVID-19 krizi, restoranlar, oteller, kafeler, sinema, tiyatro, eğlence ve spor hizmetleri gibi belirli sektörlerdeki küçük işletmeler başta olmak üzere işletmelerin kırılganlığını arttırmıştır. İşçileri Bakanlığı'nın verilerine göre, bu sektörlerde faaliyet gösteren 149.382 işletme; COVID-19 önlemleri nedeniyle kapatılmıştır. Bu işletmelerin çoğunlukla düşük ücretli ve düşük vasıflı personeli istihdam ettiği unutulmamalıdır. Bunlar, aynı zamanda kadınlara ait işletmelerin yoğunlaştığı ve kadınların daha çok istihdam edildiği sektörlerdir⁶.

Metodoloji

Bu çalışma, 19 – 25 Nisan 2020 tarihleri arasında BM Kadın Birimi tarafından yürütülmüştür. Bilgisayar Destekli Telefon Görüşmesi (CATI) yöntemi kullanılarak toplamda 1.508 yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kadın ve erkek sayısının eşit olması hedeflenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma için 759 kadın ve 749 erkek ile görüşülmüştür. İstanbul merkezli SAM Araştırma ve Danışmanlık şirketi, BM Kadın Birimi'nin anketleri uygulamasına destek olmuştur. Görüşmelerde çoktan seçmeli soruları içeren standart bir anket formu kullanılmıştır ve bu form Ek 1'de sunulmaktadır.

Katılımcıların %77'si ankete kendi adlarına kayıtlı bir telefondan yanıt vermiştir. Öte yandan, %23'ü soruları başka biri adına kayıtlı fakat kendi kullandıkları bir telefon aracılığıyla yanıtlamıştır. Başka birinin adına kayıtlı bir telefon kullandıklarını belirten katılımcıların oranı kadınlar arasında %29,4 ve erkekler arasında %16,4'tür.

%95 güvenilirlik seviyesi ve +/-%2,5 hata payı aralığı ile örneklem temsil edici niteliktedir. Araştırma örneklemini, Türkiye için çok aşamalı ve rastgele örneklem yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, örneklem nüfusunun, bölgeler ve sosyoekonomik kalkınma açısından ülke nüfusunu temsil etmesini sağlamak için bir örneklem planı hazırlanmıştır.

⁶ <https://bianet.org/bianet/saglik/221637-149-bin-382-is-yeri-gecici-sureligine-faaliyetlerine-ara-verdi>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2019’da yayımlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ABPRS) bölgesel nüfus dağılımı bilgileri kullanılmıştır. Bölgesel düzeyde temsil için, TÜİK’in Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi (NUTS) doğrultusunda benimsediği, İstatistik Bölge Birimleri sınıflandırmasında yer alan birinci derecedeki 12 bölge kullanılmıştır.

Örnekleme, tabakalandırma kriteri olarak “bölge” (NUTS 1.derece) ve birincil örnekleme birimi olarak “ilçe” kullanılmıştır. Örnekleme nüfusunun bulunduğu ilçeler, Büyüklükle Orantılı Olasılık (PPS) Örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir.

Görüşmelerin, NUTS 1. derece bölge sınıflaması temelinde il, ilçe ve bölgelere göre dağılımı Ek-2’de verilmiştir.

Temel Bulguların Özeti

COVID-19 salgınının zirve yaptığı dönemde yapılan hızlı toplumsal cinsiyet analizi; bu sağlık krizinin ve buna bağlı önlemlerin hem iş yerinde hem de evde kadınların ve erkeklerin sosyoekonomik durumları üzerinde farklı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Değerlendirme kapsamında elde edilen **temel bulgular** aşağıda sunulmaktadır.

Temel Bulgu 1: COVID-19’a ilişkin bilgi kaynaklarının kullanımı açısından, toplumsal cinsiyete ilişkin anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Hem erkekler hem de kadınlar tarafından en çok kullanılan bilgi kaynakları; radyo, televizyon ve gazetelerdir. Geleneksel bilgi kaynaklarını internet/sosyal medya takip etmektedir.

COVID-19 hakkında hem kadınların hem de erkeklerin yarısından fazlasının en sık kullandığı bilgi kaynakları sırasıyla geleneksel “radyo, televizyon ve gazete”lerdir. Bunları “internet ve sosyal medya” ve “resmi devlet kaynakları” takip etmektedir. Cinsiyet farklılığı bulunmaksızın, katılımcıların üçte ikisi COVID-19 hakkında aldıkları bilgilerin, anlaşılabilir ve faydalı olduğunu belirtmiştir.

Temel Bulgu 2: COVID-19 krizi öncesindeki dönemle karşılaştırıldığında, kadınların işgücü piyasasına katılım oranı ve işletme sahipleri arasındaki payı, erkeklere kıyasla daha düşüktür. Krizin, bu eşitsizlikleri daha da derinleştirmesi beklenmektedir.

Anket, hem kadınlar hem de erkekler için şu olumsuz ekonomik sonuçları ortaya koymuştur: ücretli çalışma saatlerinin azalması (örneğin yarısından fazlası bu durumu yaşamıştır), iş kaybı ve maddi kaygılar. Bununla birlikte, ücretli çalışma saatlerindeki azalma daha çok sayıda erkeği etkilerken, işini kaybeden kadın sayısı daha fazladır. Salgından önce, anket katılımcılarının profili, halihazırda mevcut olan işgücü istatistiksel verilerini yansıtmaktadır: tam zamanlı çalışan kadın sayısı, erkeklerden daha azdır, kadınların ekonomik açıdan aktif olmama ihtimali (örneğin iş aramama ihtimali) erkeklere kıyasla ciddi ölçüde daha yüksektir ve işletme sahipleri arasında kadın işletmecilerin oranı daha düşüktür.

Temel Bulgu 3: Ankete katılan ve COVID-19 virüsünün yayılmasından sonra işini kaybeden kadın oranı, erkeklere kıyasla daha yüksektir.

İş kaybı bağlamında toplumsal cinsiyet farkı tespit edilmiştir. Genel olarak işini kaybeden kadınların oranı (%18,8) işini kaybeden erkeklere kıyasla (%14,2) göre daha yüksektir. İş kaybıyla ilgili toplumsal cinsiyet farkı, bir işletme sahibi olan ve çalışan istihdam eden anket katılımcıları alt kategorisinde daha da büyüktür. Bu alt kategorideki kadınların %20'si işlerini kaybederken erkeklerin %8,7'si iş kaybından etkilenmiştir. Anket örnekleminde, çalışan kadın ve erkekler, istihdam edilen toplam nüfusu özel olarak temsil etmese de, bu sonuçlar, COVID-19'un ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin kadınları erkeklere kıyasla daha çok etkilediğini ve kadınları daha dezavantajlı ve güvencesiz bir konumda bıraktığını ortaya koymaktadır.

Temel Bulgu 4: COVID-19 salgını başladığından bu yana iş yerinden izin alan kadın sayısı, izin alan erkek sayısından daha fazladır.

Kadınların üçte biri, erkeklerin ise dörtte biri (ücretli, kısmen ücretli veya ücretsiz) izin almıştır. Daha da önemlisi, izin alan kadınların yarısı ücretsiz izin almıştır. Çalışan kadınlar arasında ücretsiz izin alanların oranı (%15,7), çalışan erkekler arasında ücretsiz izin alanların oranından (%11,2) fazladır. Bu durumun kadınların gelirleri ve aile içindeki ekonomik statüleri üzerinde etkileri vardır. Katılımcılara izin alma nedenleri sorulmasa da kadınların hanede “yan” gelir elde eden kişiler olarak statüsü ve karşılıksız ev ve bakım işlerinin çoğunu üstlenmeleri, bu durumun temel nedenleri olarak düşünülebilir. Ücretsiz izin alan kadın oranının daha yüksek olması; toplumsal cinsiyete dayalı mesleki ayrışma ve işverenlerin ücretsiz izin kullanımını empoze etmesiyle ilgili de olabilir. Ücretsiz izin alan kadınların büyük bir çoğunluğu Ege Bölgesi'nde yaşamaktadır. Ege Bölgesi'nde yaşayan kadınları, İstanbul'da yaşayan kadınlar takip etmektedir.

Temel Bulgu 5: Erkeklere kıyasla daha çok sayıda kadın iş yerini değiştirmiştir ve evden çalışmaya başlamıştır.

Evde çalışmaya başladığını belirten kadınların sayısı, erkeklerden daha fazladır. Bu da yine kadınların geleneksel rolleri ve hane içinde üstlendikleri bakım sorumlulukları ile ilgili olabilir. İşgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyete dayalı mesleki ayrışma da bu durumda rol oynamış olabilir. Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Marmara bölgelerinde “evet, iş yerim değişti” diyen kadınlar için toplumsal cinsiyet eşitsizliği daha fazladır. İş yerini değiştiren ve evden çalışmaya başlayan erkeklerin en fazla olduğu bölge ise Doğu Karadeniz Bölgesi'dir.

Temel Bulgu 6: Kadınların ev işi yükü erkeklere kıyasla daha fazla artmıştır ve hane içinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü devam etmektedir.

Hem kadınlar hem de erkekler ev işi yüklerinde bir artış olduğunu bildirseler de, kadınlar, ev işlerinin tüm kategorileri için üzerlerindeki yükte daha büyük bir artış olduğunu ifade etmiştir. Kadınların iş yükünün en çok arttığı ev işi kategorilerinin “evin ve etrafın temizliği ve düzeni”, “yemek yapma ve servis etme” olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan kadınların %77,6'sı ve %59,9'u bu kategorilerde ev işlerinde artış olduğunu belirtirken, ankete katılan erkeklerin %47'si ve %23,9'u bu iki kategoride artış bildirmiştir. Bu durum, zaman kullanım anketlerinde de belirgin olan geleneksel rollere ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne işaret etmektedir. COVID-19 salgınından bu yana, hem kadınların hem de erkeklerin en çok zaman harcadığı etkinlik “evlerinin ve etrafın temizliği ve düzeni” olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda toplumsal cinsiyete dayalı önemli farklılıklar bulunmaktadır: Kadınların %56,1'i temizliğin en

çok zamanlarını alan etkinlik olduğunu belirtirken bu oran erkekler arasında %27'dir. Kadınların en çok zamanını alan ikinci etkinlik yemek pişirmek ve yemek servis etmek (%24,6) iken erkeklerin (%26,2) en çok zamanını alan ikinci etkinlik aile ve hane üyeleri (%26,2) için alışveriş yapmaktır. Bunun yanı sıra, erkekler genellikle yemek (%40,7) ya da temizlik (%25,5) **yapmadıklarını** ifade ederken bu oran kadınlar arasında sırasıyla sadece %5 ve %2,2'dir. Bu rakamlar, kadınların ev işi yükünün erkeklere kıyasla daha çok arttığına da işaret etmektedir.

Temel Bulgu 7: Erkeklerin ev işlerine katılımının arttığına dair bazı olumlu işaretler vardır. Diğer aile üyeleri, örneğin kız ve oğlan çocukları da ev işlerine daha çok katılmaktadır.

Eşlerinin onlara ev işleri ve bakım sorumlulukları konusunda daha fazla yardım edip etmediği sorulduğunda, yanıt veren kadınların üçte ikisinden fazlası olumlu bir cevap verirken üçte birinden azı herhangi bir değişiklik olmadığını söylemiştir (sırasıyla tüm kadın katılımcıların %35'i ve %13'ü; örneklemede yaklaşık olarak evli kadın sayısına karşılık gelmektedir). Ev işlerine diğer aile üyelerinin ve çocukların katılımı bağlamında, soruları yanıtlayan kadınların büyük bir çoğunluğu (yaklaşık %72) kız çocuklarının ev işlerine daha çok katıldığını bildirirken kadınların yaklaşık yarısı oğlan çocuklarının ev işlerine daha çok yardım ettiğini ve kadınların üçte ikisi diğer aile üyelerinin ev işlerine katıldığını belirtmiştir. Bu durum, gelecekteki analizler için bazı soruları da beraberinde getirmektedir. Özellikle de bu tür değişikliklerin kız çocuklarının okullaşması üzerindeki etkileri, bu değişikliklerin ne kadar önemli olduğu, ülkedeki hanelerde hâlihazırda eşitsiz olan iş bölümü⁷ üzerindeki olası etkileri ve sosyal izolasyon tedbirlerinin uygulamadan kaldırılmasının ardından ve COVID-19 sonrasındaki dönemde değişikliklerin ne kadar kalıcı olacağı hakkında soru işaretleri bulunmaktadır.

Temel Bulgu 8: Kadınların ve erkeklerin çoğunluğu sağlık sigortasına sahiptir. Bununla birlikte, erkeklere kıyasla daha çok sayıda kadının başka bir aile üyesinin (eşin veya ebeveynin) sigortası kapsamında olduğu görülmektedir.

Erkek katılımcıların dörtte üçünden fazlası (77,4%) kendi sağlık sigortaları olduğunu belirtirken, kadınların yarısından daha azı (%43) kendi sağlık sigortasına sahiptir. Bunun yanı sıra, kadınların %46,2'si eşlerinin veya ebeveynlerinin sağlık sigortası kapsamında olduklarını ifade ederken erkekler arasında bu oran sadece %8,5'dir. Bu durum, kadınların bu konuda diğer aile üyelerine daha bağımlı olduğunu göstermektedir. Katılımcılar arasında sağlık sigortası olmadığını belirten erkeklerin oranı %13 iken bu oranın kadınlar arasında %10 olduğu tespit edilmiştir.

Temel Bulgu 9: COVID-19 salgının, ruh sağlığı/duygusal sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bildiren kadın sayısı, erkek sayısından fazladır.

Kadınların %54'ü ve erkeklerin %49'u salgın nedeniyle stres ve kaygı gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. İstanbul'da yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu (%96,5), ruhsal ve duygusal sağlıklarının olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmiştir. İstanbul'da yaşayan kişileri Kuzeydoğu Anadolu, İç Doğu Anadolu, Ege ve Batı Anadolu bölgelerinde yaşayan katılımcılar takip etmiştir. Salgının kendisi ve sokağa çıkma yasakları da dâhil olmak üzere alınan tedbirler; stres ve kaygıyı arttıran faktörler olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların ortalama %8'si fiziksel bir rahatsızlık

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu 2014-2015 Zaman Kullanım Araştırması'na göre kadınlar, hane içinde erkeklere kıyasla neredeyse beş kat daha fazla karşılıksız bakım ve ev içi emeği üstlenmektedir. Erkekler; aile üyelerinin bakımı ve ev işleri için 51 dakikalarını ayırırken kadınlar 4 saat 17 dakika ayırmaktadır: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Turkey.pdf

(kadınların %8,8'i ve erkeklerin %7,3'ü) yaşarken katılımcıların ortalama %6'sının (erkeklerin %7,2'si ve kadınların %5,1'i) bir aile/hane üyesi hastalanmıştır.

Temel bulgu 10: Kadınlar, temel malzeme ve hizmetlere erişim konusunda daha fazla güçlük yaşadıklarını dile getirmiştir.

Anket döneminde tüm katılımcılar tarafından yaşanan en büyük zorluğun, maske ve eldiven gibi kişisel koruyucu ürünlere erişim olduğu belirtilmiştir. Ulaşılması en güç olan ikinci temel kategori ise "sağlık hizmetleri ve yardım" kategorisi olmuştur. Katılımcıların üçte birinden fazlası "hijyen malzemelerine ve sıhhi ürünlere" ve "toplu taşıma hizmetlerine" erişim konusunda az ya da çok güçlük çektiklerini de ifade etmiştir. Tüm bu sonuçlarda, erkeklere kıyasla kadınlar, gerekli temel malzeme ve hizmetlere erişim konusunda daha fazla güçlük yaşadıklarını dile getirmiştir. Toplumsal cinsiyet farkının özellikle bebek maması ve çocuk bezi gibi bebek ürünlerine erişimde, diğer bir deyişle geleneksel olarak kadınların sorumluluğu olarak tanımlanan alanlarda, belirgin bir şekilde daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Temel bulgu 11: Kadınlar, erkeklere kıyasla kadınlara yönelik şiddet ile ilgili daha fazla vaka duyduklarını ifade etmişlerdir. Kadın ve erkeklerin çoğu; ev içi şiddet olması durumunda nereden yardım ve destek isteyeceklerini bilmelerine karşın, katılımcıların dörtte biri hâlen yardım hizmetlerine nasıl erişeceklerini bilmemektedir.

Salgının başlamasıyla birlikte kadınlar, özellikle de Anadolu ve Ege bölgelerinde, ev içi şiddet artışını daha fazla hissettiklerini/daha fazla vaka duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu (kadınların %71,8'i ve erkeklerin %72,5'i) ev içi şiddete maruz kaldıkları takdirde, nereden yardım ve destek alabileceklerini bildiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların dörtte biri (kadınların %24,5'i ve erkeklerin %25,1'i) ya bu soruya cevap vermeyi reddetmiş ya da ev içi şiddet durumunda nereden destek veya yardım alabileceklerini bilmediklerini ifade etmiştir. Sonuçlar; bölge, yaş ve eğitim düzeyinin kadınların destek mekanizmaları hakkında bilgiye erişimi üzerinde etkili olduğunu da ortaya koymaktadır. Ev içi şiddet vakalarında nereden yardım alabileceğini bilmeyen veya bu soruya yanıt vermeyi reddeden kadınların çoğu (%25,8'i), nispeten genç sayılabilecek bir yaşta (25-35 yaşları arasındadır) ve çoğunlukla Güneydoğu Anadolu (%27,4) ve Batı Marmara (%15,6) bölgelerinde ikamet etmektedir. Son olarak, çoğunluğu ilkökul mezunu (%44,6) veya ortaokul mezunudur (%27,4). Aynı zamanda bu kategoride üniversite mezunları (%17,2) ve hiçbir eğitim almamış kadınlar da (%10,8) bulunmaktadır.

Sonuçlar ve Öneriler

Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi göstermiştir ki hem kadınlar hem de erkekler krizden ciddi boyutta ve olumsuz yönde etkilenmiştir. Bununla birlikte kadınlar ve erkekler bu krizden aynı şekilde ya da eşit derecede etkilenmemişlerdir ve bu durum, önceden var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha da derinleşmesine yol açmıştır. Araştırmaya göre kadınlar daha fazla istihdam kaybına uğramış ve kadınların çalışma saatleri azalmış, işten ücretsiz ayrılma oranının kadınlarda daha yüksek olduğu görülmüş, kadınların ev işi ve bakım sorumlulukları

artmıştır. Tüm bunları, öngörülen ekonomik küçülme⁸ bağlamında ele aldığımızda kadınlar üzerindeki bu olumsuz etkileri “yeni normal” kapsamında hafifletmek ve orta ila uzun vadede toplumsal cinsiyet açısından adil bir ekonomik iyileşmeyi sağlamak elzemdir. Kadınların işgücü piyasasına yeniden entegre olmalarını ve mali politikalar ve vergi politikaları, istihdam ve işletme desteği, sosyal koruma, işsizlik ve diğer konularla ilgili COVID-19 ile mücadeledeki çeşitli politika tedbirlerinden faydalanmalarını sağlamak adına özel tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır.

Genel anlamda kısa, orta ve uzun vadeli müdahale planlarının toplumsal cinsiyete duyarlı olması ve ‘Kimseyi Geride Bırakma’ ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmemesi ya da COVID-19 sonrası dönemde yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmaması için aşağıda bir dizi öneri sunulmaktadır. Bu öneriler aynı zamanda öğrenilen dersleri de göz önünde bulundurarak, yeni bir olası COVID-19 dalgası sırasında ya da salgının zirve yaptığı dönemde kadınların dayanıklılığını artırmaya yönelik sosyal ve ekonomik önlemleri de yansıtmaktadır.

1. Müdahale planlarına öncülük eden ya da bu planlarda rol alan hükümet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör aktörleri, diğer krizlerde olduğu gibi COVID-19 salgınının da kadınları ve erkekleri farklı etkilediğini göz önünde bulundurarak, müdahale planları ve önlemleri cinsiyete göre ayrıştırılmış veri ve analizlere dayanarak geliştirmelidir. Her türlü verinin (vakalar da dahil olacak şekilde sağlık verileri, mali yardımlardan faydalanan kişi sayısı vb.) düzenli olarak yaşa ve cinsiyete göre ayrıştırılmış bir şekilde sağlanması, sosyal ve ekonomik etkilerin toplumsal cinsiyet açısından analizlerinin düzenli olarak yapılması ve bu veri ve analizlerden kriz yönetimi, müdahale ve iyileştirme çalışmalarının farklı aşamalarında kanıta dayalı politika oluşturma sürecini desteklemek üzere faydalanılması önerilmektedir. Bu durum, çeşitli ekonomik teşvik paketlerinin, istihdamla ilgili tedbirlerin ve salgının olumsuz etkilerini bertaraf etmeye yönelik alınan diğer tedbirlerin analizini de kapsamalıdır.
2. Kadınlara ait deneyimler ve bakış açıları, kriz yönetimi için ulusal düzeyde ve il düzeyinde kurulan karar alma mekanizmalarında temsil edilmelidir. Yapılan bu çalışma göstermiştir ki krizin sonuçları ile kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra göze çarpan bölgesel farklar da mevcuttur. Kadınları temsil eden sivil toplum kuruluşları ve kadın iş derneklerinin kadın ve genç kızların farklı ihtiyaçlarını ve karşı karşıya buldukları farklı güçlükleri dile getirmek üzere Valilikler nezdinde kurulan İl Pandemi Koordinasyon Kurullarına katılmalıdır. Türkiye’de doktorların %50’si, hemşirelerin %70’i ve ebelerin %100’ü kadınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyete göre ihtiyaçlarının da müdahale planlama mekanizmalarına dahil edilmesi önem taşımaktadır. COVID-19’un sosyal ve ekonomik etkileri ile mücadele etmek amacıyla Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan Toplum Bilimleri Kurulunda toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanında uzmanlığı bulunan akademisyenler de temsil edilmelidir.
3. Kadınlar, COVID-19 sonrası dönemde erkeklerin ev işi ve bakım işlerinde daha fazla sorumluluk almaya başladıklarını belirtmektedir. Bu durum yalnızca kriz zamanlarında ve zorunlu evde kalınan durumlarda değil uzun vadede de ev içi emeğin daha eşit bir şekilde bölüşülmesi için önemli bir fırsat teşkil etmektedir. Bu bağlamda, düzenli iletişim

---

⁸ Dünya Bankası tarafından hazırlanan küresel çalışma:
<https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

kampanyalarının yürütülmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına erkeklerin katılımı üzerine eğitim programları gibi çabaların sürekli olması gereklidir.

4. Ulusal ekonomik müdahale ve iyileştirme politikaları; toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla şekillendirilmelidir. Bu politikalar, Türkiye'nin 2023 yılı itibarıyla kadınların işgücüne ve istihdama katılımını artırma, kendi işinde çalışan ve işveren konumunda olan kadın oranını yükseltme hedeflerine (11. Kalkınma Planı) uygun olarak ve son yıllarda kadın istihdamı konusunda büyük zahmetler sonucu elde edilen kazanımlar göz önünde bulundurularak, kadın istihdamını korumayı ve mümkün olan hallerde artırmayı hedefleyen tedbirler de içermelidir. COVID-19 salgınında kapanma riski daha yüksek olan kadınlara ait işletmelerin geçici vergi muafiyetleri ve vergi teşvikleri gibi özel tedbirlerle desteklenmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet, bölge ve sektör açısından daha kırılgan durumlarda çalışan kişilere yönelik vergi ve sosyal güvenlik iyileştirme planları gibi özellikle belli kesimleri hedef alan çalışma ve sosyal güvenlik politikaları göz önünde bulundurulmalıdır.
5. Özel sektör ve kamudaki işverenler; çalışanlarının kişisel ve aileleriyle ilgili ihtiyaçlarını karşılamaları, çalışma hayatı ile aile hayatını daha iyi dengeleyebilmeleri için toplumsal cinsiyete daha duyarlı düzenlemeler ve işten ayrılma politikaları benimsemeli, ücretli izin imkanlarını genişletmelidir. Bu durum her çalışan için önemlidir ancak COVID-19 salgını esnasında daha fazla strese maruz kalan ve daha fazla ev ve bakım işi yüklenen kadınlar için daha fazla önem taşımaktadır. Aynı şekilde, erkeklere kıyasla işten daha fazla izin almak durumunda kalan ve evden çalışma düzenine geçen kadınlar bundan dolayı iş güvencesi ve kariyerlerinde ilerleme imkanları açısından "cezalandırılmamalıdır"⁹.
6. Kadınların ve erkeklerin büyük bir kısmı COVID-19 salgını kaynaklı ruh sağlığı problemleri ve duygusal problemler yaşamaktadır. Bu bağlamda devlet, sivil toplum ve özel sektör tarafından sunulan ruh sağlığı ve psikososyal destek hizmetlerine dair bilgilerin daha geniş kesimlere yayılması ve bu hizmetlerin herkesin kullanımına açık ve erişilebilir kılınması gerekmektedir.
7. Çalışmada da açıkça belirtilmiş olduğu üzere, önemli sayıda kadın ev içi şiddet durumlarında halen nereye başvurması gerektiğini bilmemektedir. Bu nedenle kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri mevcut hizmetler ve desteklere ilişkin bilginin; yaşa, eğitim durumuna ve bölgesel farklılıklara göre yapılandırılmış iletişim stratejileri aracılığıyla tüm kadınlara, özellikle de genç kadınlara ve eğitim düzeyi düşük kadınlara ulaşmasını sağlamaya çalışmalıdır. Bu anket özel olarak ev içi şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konularına odaklanmamakla birlikte, dünya çapında elde edilen bulgular, BM Genel Sekreteri tarafından yakın zamanda yapılan ve Türkiye de dahil pek çok BM üyesinin imza atmış olduğu çağrı¹⁰ doğrultusunda acilen ve önceliklendirilerek ele alınması gereken bir "gölge salgının" yükseldiğini göstermektedir.

---

⁹ COVID-19 bağlamında işverenlerin benimseyebileceği iyi uygulama örnekleri ve esnek düzenlemelere dair kapsamlı bilgi için bkz. "COVID-19 Bağlamında Aile Dostu Politikalar ve Diğer İyi İş Yeri Uygulamaları". Kaynak: <https://www.weps.org/resource/family-friendly-policies-and-other-good-workplace-practices-context-covid-19-key-steps>

¹⁰ <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-04-05/secretary-generals-video-message-gender-based-violence-and-covid-19-scroll-down-for-french>